

INTZAR DAMASO AN. BURUÑURDUNAREN

EUSKALTZAINDIA'N SARERAKO ITZALDIARI
OLABIDE'TAR ERAIMUN AITA JOSULAGUNAK
EGINDAKO ERANTZUMENA

Otzufean bezela, Napafoan zeaf ibilitakoan, gure euskaltzain befi Intza'f maitea dato'f kigu, baztefik baztef bildu dituan euskal-aditzaren bereizkiñak ede'fki moltzokaturik aufkezten dizkigula. Nik yakinda, kizki baka'f bat Ziordia'n aztula gelditu zayo. Ango euskaldunak, *yuratai* esan oi dute, giputzak eta napa'f geyenak oi duten *didate*'ren orde. Beste utsunerik ez det kopuru izuga'f oi'tan aufki'f. Lan ofen antzeko batzuek ageriko ba'lira, *lingua navarrorum* VI Santxo Yakitunaren aitofez dan euskera gaxoa, gau'fkoan baño ezagunagoa laste'f izango genuke.

Norbait a'fitu liteke, *Zeruko Argia* euskaldunei i'la oro zabaltzen ari dana bera, euskal-txordoketan ain maratz ta ayolatsu ibiltzen ikusirik. Ez dago, ordea, zeri a'fitu. Kisto'ren apaiz zintzo ta euskaldun yato'fari dagokionez, diardu gure aizkideak ofelako lanetan.

Ixilikan Yainkoak ba'fnetik gizonaren burua argitu ta oiotza eragin dezake, berez ta bita'ftekoric gabe gurekin yardun nai duan bakoitzean. Baña norbait bere ordekoztat aukeratu ta zeruko argia E'fian zabaltzera igo'fizen duaneko, ofen mintzo ta itzak dira E'fiak beretzat duan Yainkoaren argiz piztutako zuzia. Euskaldunei argi egi-teko aukeratu danak euskeraz eza'leki, zuzi itzali ta alpe'ra izango litzake. Ta ezin igaf det ori baño elgaitz gogo'fagoric Yainkoaren ase'freak bidali litzaiguketik.

Euskal-aditzaren bereizkin bila zenbiltzanean, ofenbes-teko zigofa Euskale'fetik u'futiratu ti'fiaz zenduzkaten

noski, apaiz euskaldunaren biotzean, Asis'tar aundiaren semea ba'da batez ere, nausi izan bea'f duten maitakuntza biok; Yainko ta Euskale'riarenganako maitakuntzak; Yainkoaren ta Euskale'riaren bita'ftekotzat yafi ziñalako, apaiztu ziñan egun zori ontsu artatik.

Zuzen ta bidez gurean euskaltzaiñok gau'rdanik zauzka-kegu, ta Elizondo'ra, euskal-usaiñez lufindutako uri maitagafi ontara eto'riak gaituzu, zure lan yakintsua ezagun ta guretu nairik, eta baztanda'f zintzoen au'fean abegirik laztanena napa'f bikain zeran o'fi erakustekoak.

Ongi eto'fia. Besoak zabal zabalik zure zai aspalditik geunden. Zatoz.

¿ZERTARA?

Yaunak; galde o'fi erantzun bea'f ta, zuen baimenaz zerbait erantzutera nato'f kizue.

Lepotik laste'f zintzilikan ikusiko diozute ezauga'f itxo bat; gure arloa beñere aztu ez dakigun, euskaltzaiñok bulafean daramagun ezauga'f itxoa. Areitza ta Gurutza bertan baturik daude, gu Euskale'riarentzat eta Euskale'ria Yainkoarentzat erabaten eskeñirik gaudela aitofu nairikan. Euskaltzaindiaren asmo erabakia ori da-ta; ori, gure lanerako ziria. Gañean, lotu gatzazkion itza : *ekin eta yafai*. Orixe da gure guda-deya.

¿Zertan ekin? ¿Zertan yafai? Euskera piztu ta dago-kion maipuruan bein betiko nausitzat yafi dezagun.

Lotsaga'fia da gure E'fi maitean aspaldi aspalditik ger-tatzen dana. Senegal'da'f ak France'n bezela, euskaldunak beti a'f otzen arazoetan murgildurik gabiltza. Euskale'ria aztuta, atze'riko naspiletan euskaldunak au'felari beti, au'f eneko le'foetan bufukari. Zuri naiz beltz, go'fi naiz

urdin, ez da atzerian ikurriñik eraikitzen, euskaldunok ara berealaxe su ta gar jotzen ez degunik. Arotzentzat egiñak bide gera; ayen zama yasotzeko, ayen kezkarz urduri ibiltzeko; ayen atsegiñez pozteko; ayen eduz agertzeko; ayen izkeraz mintzobeafak; ayen edera orotan irabazi ta eukitzekoak. Euskaleña baño egokiago Mofoi-erña deitu gaitezke. ¡ Ain gera arotzarekiko tiñel ta adèiberak; gure Eñiarekiko, beñiz, sorayoak !

Ez da, baña, Euskaleña betiko il. Lozoroan antziñeko aspalditik etzan ezkeru, esnatzen asi da, bere baitara itzultzen, bere bizitza, beñere ez uzteko, bifañtzen, bere indaña zuzpeñtu ta sendotzen. ¡ Au miña ! Lotan zegola, Yainkoak emandako izkuntza aitzen yoan zayo; mintzatu beaf, ta mintzatu ezin. Euskera biñindu, akastu, erdoitu, toildu zayo; toki askotañik igesi; toki askotan bazteñtu; toki orotan makal ta maskañ gelditu da. Euskera ez da euskotañ askoren mintzoera. Iruña'n, Bilbo'n, Gazteiz'en, Napafoa ta Araba'ko alderdi zabaletan erdera dute euskotañak izkuntza bakañtat.

Euskaldun utsak, ango anayekin ezin añ-emanik euki dezakete, ezin elkañ itundu, ezin elkañ bizi dira, of andik bafeyatutako mintzo-bikoiztun euskotañen bidez izan ezik eta bitañtekorik gabe. Ofela elkañ dabiñtza arotzak, atzeñitañak; eta ofela ibiñi beañ diran anayak, geroago ta arotzago ta elkañen añtean atzeñikoago geldituko dira.

Elkañekiko uleñpiderik gabe, anai-bizitzarik ez dago. Odolkide ta ofo batekoak izan añen, elkañ uleñtu al izan ezik, ofelako anayak banatu beañak dira, belaun-etxea utzi, ta nor bere bidetik aldenduz.

¿ Nora, baña ?

Alderdiren batek euskera galdu duanekoxe, zugatzetik adañ moztu edo beintzat igañtua bezela, Euskaleñitik erori

ta aldentu agiñik gelditzen da. Arako alderdiaren eta euskeraz dirautenen artean, gogozko muga bat, zedañi ta esi guziak baño igarogaitzagoa, yeiki da. Ta bidenabañ, erderatutako alderdi ura auzoko atzefitik len berezi zuan muga erori egiten da, guk galdu deguna atzefiari eratsi ta nasi-beañez uzten dualarik, aren bañnean, ibayak itxasoan bezela, irentsia izan arteañ. Eñioja, Huesca, Santander egoaldeko erdia ta Burgos ipañekoa ofela aldentzen yoan zitzazkigun, Napañoa ta Araba'ko alderdi batzuek bezela, euskera, ta euskerarekin beren yatorfia aztu ditutelako.

Oña, ba, Euskaltzaindiak bere gain artutako arloaren sail bat : sail bat, diot, ez arlo osoa; euskotañ guziei euskera itzuli; Euskaleñiari bere mintzoa biguñi.

Giza soñean odolak egiten duana, arnasa, azkuñi ta beroa ataltxo guzietara tai gabe eramanik, orixe Eñian egiten du bere izkuntzak. Ez da Eñia lufalde batean bildutako nolanaiko gizatalde edo samalda. Eñia egiteko, odol bateko, eño bateko lagunak muga berberaen bañnean pilotuta bizi ditezke. Eñia egiteko, lagun oyen artean, bakoitzaren asmo, eginbide ta yarduera elburu batera zuzendu, yañi ta pizkoñtu ditzaketen indañ, ta indañ ofentzako elkarbidea noraezeko edo beañ beañak dira; giza soñaren atalak batera bizi ditezen, gogo ta odola beañak diran bezelaxe. Laguntaldea Eñia izaten asi ta yañai dedin, beste elkarpiderik ez dago, guzien artean ibili beañ dan gogo-odola, edo izkuntza baizik. Eñi-izkuntza puzkatzen duanak, Eñia bera puzkatzen du. Puzkak batera yo dezaten, ta soin goñdin ta iraunkoñean beñiz bildu ditezen, izkera hatu ta itzuli beañ zaye. Erderaren bat edo bat, edo euskera, guzientzako elkarpidetzat beañ degu. Oroent-

zako elkarpide bat gabe, Eñian baturik ezin bizi gaitzke. Bestela, Euskaleñarenak egin du. Euskaltzaiñok zin egin degu euskera, Yainkoak ala naita, gure Eñian ernetako euskera maitea, Euskaleñian elkarpidetzat irozo beaf dala; ta asmo au iritsi arteraño, egundoko neke ta buñukagatik, beñere ez gera atzera biguñiko. *Ekin eta yañai*, asi ta iraun, ekiñez beti, leñenak egiñez, euskera Euskaleñian lengoratu ta nausitzat yañtzen. Auxe da gure ziña; auxe guda-deya.

Ikusi dezagun egiteko ofñan zein ditezken zoztoñik nau-sienak eta zoztoñ abek poñokatzeko bideak.

Euskera piztu miñez gabiltzan guziok, zoztoñtzar bat bertatik auñkitzen degu; euskera euskaldun guzientzat bat ez dala. Giputzak beren euskera dute; lapuñditañak berena; goinapañak ere berentzako beste bat. Iru euskalki oyen añteko bereizkiñak ez dira, noski, izugariñak. Neke goñirik gabe, euskaldun guziok elkar uleñtu ta yardun dezakegu, nork bere euskeraz egiñik. Euskalki oye-tako bat oi darabilgun euskaldunok besteetan zailtxo ta ilun xamañ lendabizi uste deguna, laster ta eñaz argitzen zaigu, ta zerbait yardun ezkeru, nasaikiro gabiltza beste edozeñarekin izketan. Baña euskal-adañ irukoitz ontatñik Bizkai'kora igarota, uleñpide zalagoa oañtzen da; ta are zalagoa, Benapaño ta Eñonkari'ra, ta Zubero'ra batez ere igarotzean.

Ez dakit euskal-adañpilo ofetzaz zuen iritzia zein dan. Edestiaren begiak yo dezaken antzin antziñeko aspalditik uri-arazotan bakanduak, gure kaltetan bizi izan gera euskaldunak beti; i of, ni emen; moltxoka, eñemuska; beñere guziok, anayak izan añen, uri-baltzu bakañ bat, beaf genukenez, egin gabe; maizetan, ostera, elkafi buñukan ta gudatan. Of dabilta gauñkoan ere batzuek, antziñeko

ta zaía Eñian dana yatoítzat árturik, ofela geroenean ere bakan ta elkaí bazteítuta euskaldunok bizi beaí gerala, mutiriki zaunka ta gaíasika. ¿Zer ba? ¿Aspaldiko zauria, aspaldikoa dala-ta, sendatu ba'diteke ere, ez sendatu beaí? ¿Biraolari zaíak, aspalditik biraotan ibili oi dala-ta, biraotan irauñ beaí al du? Euskaldunok, ofelakoen aburuz, antziñeko okeíbideak ezin utzi ditzakegu; beti elkaí bakan beaí degu, autsa bezelaxe, edonongo aizeak eramán gaitzan, Eñi sendoa beñere atondu ez dezagun.

Uri-arazotan gertatu zaiguna, ta ain zuzen ere gertatu zaigulako, euskal-arazotan ere gertatzen zaigu. Euskera orde, euskal-autsa ugari degu; zugatzaren orde, ziztapuñak; ogia beafean, otzuñak. Matoya edo gaztanbera zumitzera baño len, gaztagiñak puzkatu oi dute, puzkatxoetatik gazura berez ta estutu gabe dariolako, ta abatzean eíazago kentzen zayolako. Orixe gertatzen zayo gure euskerari. Puzkatu, ta erdera indaítzu biren erdian yaíita dagolako, ertu ta igarútxe gelditu zaigu.

Ez nintzake ayola, ainbeste euskalkitan euskera urátuta ikusirik ere, euskal-idaztiyasa guretarítean eraunsten ba'nekus. Baña ¿idaztiyasa nola izan dezakegu, oren apuítuta bizirik? Bizkai'ko euskeraz egindako idazti naiz egunkariren bat argitara datoíala demagun. ¿Nork irakuíiko du? Bizkai'ko euskaldunen moltzoan aurfkitu ditezken irakuíleak bakaírik. Berealaxe erakutsiko dizuet Bizkai'ko euskaldunen moltzoa, ta ango euskal-irakuíleena ez dirala bat. Euskaldunik geyenak, euskal-irakurletzat ezin ártu ditzakegu. Gipuzko, Napaíoa, Lapuídi ta Zubero'ko euskaldunentzat arako idazti edo egunkaria, ezpa'litz bezela, izango da. Ta ofela izan ezkeru, ¿uste al dezute argitara ateratzeko idazlerik dagokela? Giputzak, napaíak, lapuíditaíak irakuíi zezaketen, beren euskalkietako bat edo batera itzuli beaíko litzake; ta gero zuberotaíenera ere bai, zuberotaíak irakuíi beaí ba'lute.

Alegia, euskal-irakufle oroentzako egunkari baten ordez, iru, bederen, argitaldu bea' ditugu; bakoitzarentzat irakufle eli txikitxo baizik izateko. ¿Ori al ditekelaokan al zaudete? Ez yaunak, ez. Iñork ez du dirurik, ez lanik, alpefetan eralgitzen. Iraku'ri dezakeanik ezpa'dalakoan, iñork ere ez du idazten, ede'ki idazteko lain ba'litz ere. Baña be'riz galdetzen dizuet; ¿idazteko lain danik al dazauzute? Ez zuek, ez nik ere. Ta ona zergatik ta noizai'teraño.

Gutxi dira, noski, eskolagabeko euskaldunak. Eskolatik, baña, euskaldunok zer atera dezakegu? Eskoletan euskera ito, edo euskaldunak ezer ez ikasi bea'.

Eskolara orduko, atadian bertan, gure umetxo euskaldunei oñazkafen bufunba antzeko otsez esaten zaye; *lasciate vostra lingua voi ch'intrate* : utikan euskera, sa'rtu zeratenok. Euskerarentzat tokirik emen ez dago; eskola erderarena ta erderarentzat baizik ez da. Erderaz izan ezik, emen ezin diteke itzik ere ez entzun, ez egin. Euskal-usaiñik ere ez da emen zilegi.

¿Emen esan det? ¿emen baka'rikan? Bai zera. Ez emen, ez landan. *Lasciate vostra lingua voi ch'uscite*; eskolatik irtenda, utikan ere euskera; itzik ere ezin o' landan eskolariak egin. Zezenei mutufetik oboa eza'rtzen diegu, ezirik eukitzeko. Ume euskaldunei euskera erantzeko, *erastuna* eskoletan eman oi zitzayen, ta oraindik ere zaye. Erdale'rian antziñekoak oi zesaten : *la letra con sangre entra*. Euskale'rian esakunik kuñunena beti izan bide zaigu; *euskera odolaren odolez irten bedi*. Iñoiz ere bestela ez degu euskaldunok eskolakoetan yardun. ¿Etsayak, a'rotzak, garaitzaleak gogo'fean o'rtara bea'rtu ga'itutelako ala? Ez noski; egia aito'rtu bea' degu. A'rotzak ez zazkigu o'fetan nasi azken urte abetaraño; ezta ezin egon diteke

ere Efi biziari ofenbesteko bidegabekeria irentsi erazteko arotz indartsurik. Gerona da aalke osoa; gu gera obendun bakaarak; gu geronen itotzaleak.

Ofelako eskoletan ez ikasbiderik, ez giza-azkuntzarik, ezin aflu izan ditute gure umeak. Iñori ere burura ezpa'datofkioke Navalcarnero'ko edo Valladolid'eko umeak dana doitxeraz, edo txineraz edo euskeraz irakasten zayen eskolatik ikastunak irten ditezkeela; ezin igafi det zelako zimařkunkeriz gure ume euskaldunak, Navalcarnero'koak bezain kamus ta iluntan ez diran gelditu beaf, Gaztelefi edo France'ko erdera ba'da ayen ikaspiderako izkuntza bakařa. Alperik, urteak yoan ta urteak etofi, ofelako eskoletara ume euskaldunak yoko du. Utsari utsa geituz, beti uts.

Ořa, ba, eskola deritzan, ta euskeraren iltzerako bafanda edo pika obeki deitu beaf litzaken lokatzatik, euskaldunok ateratzen deguna; ume euskaldun geyenak andik kamus irten beafa, ikaspiderik gabe; ikaspide bila ayolaz artaratu afen.

Umerik geyenak esan det; bai dakidalako of ta emen, noiz edo noiz, bakan bakanetan ba'da ere, aurkitzen dirala irakasle euskaldun batzuek, ixilean bezela, euskerara yotzen dutenak, ikasleak erdera ikasten asi ditezen, eta eskolan erabiltzen diranetako zedozertxo aditu dezaten. Ixileko irakaste oyen bidez, ta kalean ikasitako erdalapuřez, ume batzuek irakasleak azaltzen diena nolarebait susmatu ba'dezakete, ayek bakařik, guziei zatitu beaf litzayeken yakite-ogitik apuřen bat edo bat berentzat aflu ta ateratzeko lain izango dira. Besteak maipe gelditu beaf.

Ta ara, erdal-eskolatik Euskaleñiak aítzen duan beste arnari ustela. Galbayak garia zaboñetik bereizten duan bezela, gure aúrentzat dauzkagun eta beti izan ditugun, eskolak ere, alde batera erdaldutako umeak, eta bestera euskaldun utsak bereizten ditu; euskaldun utsok, ikasterik gabé; erdaldutakoxeak, ikastun xamañak, eta geroean, ikaspidetik aúferatzekoak, baña euskeratik sayestuak. Erdaldutako mordoxka ori, aúferago ta ikaste berieñtan areago ekiñik, gure ikastuntaldea izango da. Talde oñtatik irakuñle, idazle ta irakasleak soñtu beañ dira; guziak, ordea, erdaldun utsak edo alakotsuak, bidean euskera galdu dutelako. Aspaldi aspalditik Euskaleñia bere umeak bae lotsagañi oñtan eralkitzen ari izan da, euskaldun utsak ikaspidetik onuntz, ta erdoratuñtakoak aruntz eragiteko. ¡Euskaleñi itsu ta gaxoa! ¿Ez al dezute orain argiro ikusten zergatik arestian nesaizun euskal-irakuñlerik nekez aúñkitu genezakela, euskaldunem moltzoan bertan? ¿Euskal-idazlerik ez datoñkigu-ta, añitu ote gaitzke? Añituagorik, noski, nago, euskera ezpa'zaigu; oñenbeste ezkeru, osorik il.

Osorik il ez, Yainkoari zoñ. Baña ¡zeñen elbañi, zeñen iñul, zeñen makal eldu zaigun! Beñola enboñ sendo ta adaburu zabal oñtsua goruntz zekañtzian gure izkuntza, gauñkoan andu motz ta eño irotua baizik ez da. Gauñko Eñi maratz ta zolia ari beañ duan arazotan, euskera uzkuñ; motel, markets ta erabilgaitza dakusgu. Giza-aúferapide geyenetatik uñutian beti bagituta; yakintzarako ataufetik ostikoka beti estieraginda; uri aundietan eta Eñi aúferatuñtan dabilñtan arazoetara uñbildu nai lukenik iñoiz ere aúñkitu ez zuala; euskera gaxoa, gure arbasoak utzi digun ilobian datza piztutzañcaren iguri, *yeiki ta abil* dasayoke-

naren zai. Andik atera beař ta nai degu, ta eguzkitara ekaři, lenbaitlen egurastu, zuzpeřtu ta pizkořtu dedin. Aren zauriak sendatu, utsuneak bete, indařa gordindu, kemena goritu beař dizkiogu, euskera beřiz ta betiko euskaldun guzien eta guzielarako elkařbidea izan ařterařo. Arlo latz ta neketsu ořtara batu gera euskaltzaiřnok, ta gauřdanik, Intza'ř maite ori, lankide azkařa zatozkigulako, poz pozik gaude. Ongi eřořia. *Ekin eta yařai* len bezela, len bařo azkařago, geroago ta isitukiago.

Egiteko zail ta izugaria bai da; ez, ordea, burutu ezin alakoa, endakatu batzuek pozkeriz, ta euskaldun zintzo, bařa belduřti bestetzuek, samiřnez darasatenez. Euskera biřloratzeko, egiřala egiten asko ibili ařen, auřerapide gutxitxo dakusgu; ori ezin uka. ĆEtsi beař, beraz? Ez, yaunak; bidea aldatu, ta egiten dana uzteke, beste aldetik indař ta lana zuzendu. Orixe, bai, beařa degulakoan nago. Gai onetzaz nere aburua zabalduko dizuet, ia guziok batera yo dezakegun.

Euskera pizteko lanbidea Ćgauřdařo nola asmatu degu?
Euskera bizi dan tokitan eutsi, ta il zan ayetara ilzuli.

Euskaleři mapa baten, azain egokien bidez, erdal dutako alderdietatik euskaldunak ora indik diranak berezi, ta ayetan zelako laguntaldek euskeraz egiten gutxi ala ezertxo ere ez dakiten oař bedi. Euskal-utsuneak begitara ezkerok, galde au berez otuko zaigu : Ćutsuneok nola bete? Ori izan da gauřdařo euskera piztu nairik zebiltzanen auzia. Ta irabazikotzat askok leritzakete, euskotař guziak euskaldunak eginda, edo euskeraz egiten ikusi orduko.

Ustea aņekoa, lana izan da. Euskerarik ez dakiten gure eřitařak ikasi, ta dakitenak beti erabili dezaten, egiřala egin, iņungo ere ziriřik aztuta uzteke. Ořtarakoan, gauřdařo euskera aldekoak igi ta ari ayola biziz izan oi dira.

Ziririk egikořena dan aberřzaletasuna ezin uka diteke azken urteotan sorayo ta nagienak ere iratzařtzeko zeřen azkař ibili dan. Bidezko mozkingalea ere ezařtzen asi da, ogibide batzuetarako sorozkiřnak emanik. Eta naimena daragiten ziri oyekin batera, euskal-ikastea eřazten dukes ten bideak ugari zabaldu dira, gutun, ikastola, abestiak, t. a...

Edeřki, yaunak. Ala beařta. Gure Eřia euskeraruntz leyatzen dala ekite guziok darakuskigute. Nere txaloak ořelakoetan diarduzutenoi. Ala ere, oařtxo bat egin beař dizuet. Elburua yoko dezutenik ez dakit; bayetzean ere, gure eginbeařa egiteko geldituko gerala diotzuet, baldin auřenetik korapilo izugaři bat bein betiko askatzen eza pa'degu.

Euskaleřian eta Europa osoan gaztařondorenak egindu. Gure mendimazel edo malkařak osto ořlegiz yantzi zituan, eta bosatugaitzak zeuzkan gaztařondoa; zura ta azkuřia gure baseřiei zemazkien zugatz edeř ori, *tintaria* deitzan izuřiak yota, agure akitua bezelaxe, irotu zaigu. ĄGaztařnak utsunetan erein, naiz muzkil beřiak landatuz, lengo gaztařadiak beřiztuko diralakoa ote zaudete? Txulut egingo luke ořelako asmoak. Gaztařa auřenelik sendatu, ala beřiz landatzeko ustea utzi beař.

Ořtan dago gure euskal-auzia ere. Gurasoengandik eldu zaigun euskera, zedendu, irotu, uřatu ta ař yoa daukagu. Orain dagonez, euskaldun *guziak* erabiltzeko lain bařlira ere, *guziatarako* ez ezen, *geyenetarako* ezta ere ezin erabili lezakete. Esan beař diran askotarako, itzik ez du; ixiliřkan egon ez diteken askotan, gaufko euskeraz ezin mintzatu; erderara, nai ta ez, asko ta askotan yo beař. Ta yakiřna : Eři baten bi izkuntza bizi ditezke, bakoitza berez *guziatarako naihoa izatekolan*. Bařna, ayetako bata

guzietarako naikoa dala, bestea askotarako ezer ez danean, ezer ez dan ori ito beara da, ta tokia besteari utzi beara dio.

Barnetik, beraz, ta bere baitan osotu, geitu ta azkaratu beara degu euskera, Euskaleñiaren izkuntza izan beara ba' da, edozein nekeren ordañez, izan beara danez.

Onela bere baitan osotu ta Eñi bizitzarako gai eginda, laster euskotara oroen izkuntza izango da. Beste edozein izkera landua bezain eraz ta eiki euskoseme guziak ikasi alko dute; ta erdera ikasteko, euskera utzi beara ez daikenean, enda-odola ukatu ez duten euskotara guziak, berenez ta gogotik bera ikasten ekingo dute. Gaua gertatzen dana, ordun gertatuko litzakenaren neuritzat ez da aratu beara. Gaua, egiñala egin arin, eritara gutxi euskerara ekañi dezake; eskeintzen diegun euskera, abendaren odolez igortzi ta bere gogoaren atsez luñinduta egon arin, ikasita berealaxe utzi beara dutelako, abendaren beraren bizitzari dagozkionetan, erdera, nai ta ez, erabiltzen yaraitzeko. ¿Uste ontan, euskera ikasteko nekea nork aratu nai lezake? Neke ori, beriz, beste buru batetik euskal-ikaspidetan geitzen zaigu. Xokora ta motz gelditutako izkuntza, oso azi ta egindakoak baño nekezago ikasten da. Euskera baño guziz erazago Europa'ko edozein izkuntza landu ikasten duten lagun asko ta asko egun oro dakuskigu. ¿Euskera baño erazagoak izkuntzok diralako ala? Ez yaunak; euskera xokora ta moztuta dagolako; ayek, oster, oso garakoak. Gaua daukagunez, euskera, ongi estaltzen ez gaituan yanzki bat da; yantzi nai, ta emen ausi, an zirpildu, ora uratu dala-ta, ukondoa, naiz iztera, naiz bulara, edo dana dala, bilotsik geldi beara. Gure oldozkun asko adirazteko beara liraken itzak ez dauzkan

iztegiaren antzekoa da; izki askotarako elatzak peitu zayon elaztegi edo irakola bezelakoxea. Orelako soñekoa. oso ta apaña baño yantzigaitzagoa bai da; orelako elaztegian ezin elatzi ditekete ondo ornituan bezain efazki.

Oren gañera, izkeraren bat nolarebait ikasten asi orduko, gogoan ta ezpañetan gertuena ta sendoena ipintzen diguna da, bera beti ta orotan erabili beaña, begi ta belafielatik erausi ta irakurketan, aloiak intza bezela, bera aflu ta edaten ari izatea. Irakura batez ere ezin ordetu da, Efi-izkuntza aztekotan. Landarentzat eguzkia, curia, goldea ta aziak diranaxe, izkerarentzat irakura ere da. Orela landutako izkuntza daukan efi batera orduko, afotzak, ekin gabe ere, ango izkera laster ikasiko du. Efi ortako semeak, urutiko atzeria bizitza goraberak ba'leramate ere, ango erderaz egin bea' afen, bere Efi izkera gordiñik eutsiko du, uruti artan Aberiaren egunkari ta idaztiak irakurtzekotan. Ez da gure artean orelakorik gertatzen. Afotzak gurean ugari ditugu; euskeraz itz dagikenik ozta bat edo bat. Guretarik asko atzeria oi diyoaz. Ozta bat edo bat dato'kigu euskaldun. Etxera itzuli ta askotsuk amari ezin ezer uleflu, ezta ayei amak ere. Eflandurik ez dago, ofetan, gure Efi bezain matxaña. Ta aalke ofen sustraya, orixe da; gure izkuntza landu ez degula-ta, iñauska, zañil eta bizitza-burukan ukobera daukagu. Euskaldunak euskeraz, ez yayotefian, ez atzeria ez du ezer irakurtzen; euskal-idazkuntzarik ez dago; euskal-gutunik, gutxi; euskal-egunkaririk bat ere ez. Ezin ere izan, gure ikastun euskaldunak euskera atzefenez ikefi, euskal-uzkin oro bildu, ta yakingai guzietaz, nork bere indafaren arauz, euskeraz yardun ta idazten asi nai izango luken ateraño. Euskeratzaz baño, euskeraz idazteko garaya eldu da.

Edozertaz ezer esateko duanak, euskeraz besa; idaztoftza eskuratu ta euskeraz esakizun ori adirazi, azaldu

ta zabaldu bekigu. Urtiztilariak, apaizak, auzilariak, legegizonak, nekazariak, ikasgizonak, salerosketariak, guziak, beren kizkia daramatela betozkigu, euskeraz egiten, cuskeraz idazten. Lenbiziko argitarakoak koloka, zealdoka, aztamuka, zirkun-zarkun ibili beafak izango dira. Iñoiz umetan ofela asi ezik, ezin gintezke orain gabiltzanez ibiliko. Labakia yo dezagun, otadia okuntzatu; okuntzetan gero afunteko lanak aski izango dira, zitu yoritsuak eukitzeko. ¡Ura egun aundia euskoseme ikastunak, ufuti bizi izandako seme endakatuak, Ama Euskalefiaren altzora zintzoki etoítzekoa!

Anaftean, baña, besoak uzkailduta ezin egon gaitezke. Gure yakitunak euskeraren alde ezpa'dute etofi gurekin nai; beren Efiaren odol ta izkera ukatzen beti yafai obesten ba'dute; Ama ondoan gelditzen geranok, lastef, lenbaitlen, ezereen zai luzarago egoteke, euskera ikaspidetara, ikastetxera eraman ta saítu dezagun. Ikasterako labe ta yakintzarako atadia, ikastetxea da, umetxoak amaren altzotik aítzen dituan lenbiziko eskolatik asita, gazte elduak, bizitza-gudatara oso landu ta ornituak. atera beaf dituan goi-eskolaraño. Ara, eskolara euskera saítu, ta ango aukietan exeri beaf da, andik gero irtenda, kalean, elizan, yauregietan, auzietan, lantegietan, salerosketan, itxaskuntzan, Euskalefiaren bizibide ta mail oroetan, erosorik ta deduz bizi ta ibiltzeko. Eskolarako giltza, euskerari bizitzarako giltza zayo. Euskerari ez ezen, Euskalefiari ere. Gomutara ezazute Castelar'ek beñola gure aizkide mamitsu Cánovas del Castillo'ri Madrilgo lege-batzafean, carlistaguda ondoan eman zion aolkua: « Euskotafak indafez azpiratu dituzute. Alpefik, baña, gudarien ondotik, ezpa'dezute ayengana beste irakaslarrien samalda bidaltzen, euskotafean

gogo ta biotzak ere gure mendean eukitzeko ». Ez zekian iztun ark, gerok, euskaldunok, aspalditik, eskoletan ofela geronen auka, ta batez ere gure euskeraren auka, genbiltzala, inor lekoretik bere gain ofenbesteko zakaferia aitu nairik letofikigukun baño aurretik. Liluraturik geunden, itsu, txorabioak aitu ta soroyaturik. Gaukoan begilanboa erauzi degu; eskola guretu ta euskeraltzeko zutik ta gerturik gaude. Euskalefiak ezin gaitzake euskaltzainok ekite ontarakoan bakaik utzi. Guzien laguntza oftarako bea. Geroratzerik ez du gure zauriak yasaten. Eskola-taurean euskerari sarpidea eragozteko legozken zaitzaleak, diranak dirala, oildu ta uxatu bea ditugu; eskolarako atea zabaldu; Augias'en okulu befiok txautu; gure euskera antxe gero saitu, ta andik, osatu ta pizkoitua bazte ta alde guzietara atera. Oftarako biotz ta kemenak uts egingo digutela ezin etsi det. Baña ofela izatekotan, ikastetxe edo eskola ezin eskuratzeko anan endakatu, zaba ta yabalak baldin ba'gintez, engoitik esan bea dizuet; euskerarentzat ez dago osabiderik; euskerarenak egin du. Ta Efi batek bere izkuntza eutsi ta zaintzen yakin ez duanean, bere ilobi gañean arako *requiescat in pace*'ren orde, edestiak, birao dan beste esakun ori idazten du : *aalkearen aalkez usteldu bedi.*
